

ARCHITEKTURA A URBANISMUS VALAŠSKÉHO MEZIŘÍČÍ VE 20. STOLETÍ

MARTINA FLEKAČOVÁ

Centra moderní architektury na Moravě, Brno, Zlín nebo Ostrava, už získala své místo v uměleckohistorické literatuře. Zpracování se dočkal také Prostějov, Přerov, Kroměříž a další města, pro něž projektovali své stavby přední soudobí architekti. Méně významná města však stále zůstávají opomíjena, přestože jejich zástavba nemusí zdaleka být jen přejatou a rozmělněnou architekturou uměleckých center. Regionálně činní architekti nepřijímali nové podněty pasivně, ale dále s nimi pracovali. A i když bývá atmosféra v malých městech konzervativnější, můžeme i zde často najít kvalitní architekturu.¹⁾

Na počátku 20. století se na protějšcích březích rožnovské Bečvy rozprostíralo město Valašské Meziříčí s několika novými historizujícími budovami a měšťanskými domy kolem náměstí a městečko Krásno, které „mělo ráz větší vesnice, neboť domy byly přízemní, malé a jenom sem tam byl dům o jednom poschodí.“²⁾ Po šest století obě města nespojoval pouze most, ale také jejich vývoj byl velmi podobný, až nakonec v roce 1924 přirozeně vyústil ve spojení v jeden celek.

Tak jako řadě jiných českých a moravských měst přineslo 20. století Valašskému Meziříčí nebyvalý hospodářský, populační a s tím spojený stavební rozvoj. A přestože bychom mohli zjednodušeně pohlížet na místní vývoj jako na regionální architekturu, je třeba si uvědomit, že výchozí pozice Meziříčí byla daleko komplikovanější než u jiných moravských měst. Hornatě a neúrodné Valašsko nenabízelo mnoho příležitostí k obživě, i přes rozvoj dřevařského průmyslu zde dlouho převládala drobná řemesla a pastevectví. Hospodářská zaostalost s sebou nesla také zaostalost kulturní. Čtvrtina lidí byla negramotných, přičemž moravský průměr se pohyboval kolem sedmi procent.³⁾ Valašské Meziříčí se svou provinčností asi nikdy nelákalo renomované architektky z větších měst. Většina návrhů pochází od sta-

vitelů a architektů, kteří zde žili nebo měli k městu osobní vazby. Přesto rozhodně nelze pokládat místní stavební vývoj pouze za pokleslé regionální rozmělnění „vysokého slohu.“

Zatímco Krásno se během druhé poloviny 19. století stalo po Vsetíně druhým největším centrem tovární výroby, představitelé Meziříčí průmysl odmítali jakožto ohrožení řemeslníků.⁴⁾ Meziříčí se mohlo pochlubit bohatým spolkovým a kulturním životem. V roce 1864 zde vznikla nejstarší sokolská jednota na Moravě, jejíž členové výrazně pomohli volbě Tomáše Garrigua Masaryka do říšského sněmu za valašská města v letech 1907 a 1911.⁵⁾ Sokolové také založili divadelní soubor, který zažil svůj umělecký vrchol pod vedením režiséra Alfréda Radoka v době druhé světové války.⁶⁾

Velký umělecký význam získala gobelínová a kobercová dílna, založená v Zašově v roce 1898 malířem Rudolfem Schlattauerem a o deset let později přenesená do Meziříčí. Dílna a později také škola dostávala mimo jiné zakázky na výzdobu interiérů pro architektky jako Jan Kotěra nebo Dušan Jurkovič. Samozřejmostí byla tvorba gobelínů téměř pro všechny meziříčské veřejné budovy.⁷⁾

1) Od počátku devadesátých let se problematice regionální architektury, ať už architektonickým osobnostem, městům i újeji definovaným regionům, věnovala řada diplomních prací na Katedře dějin umění Univerzity Palackého v Olomouci pod vedením profesora Rostislava Šváchy. Mezi ně patří také autorčina diplomová práce, z níž vychází tento článek a kde jsou podrobně uvedeny prameny a literatura k tématu: M. Flekačová, *Architektura a urbanismus Valašského Meziříčí ve dvacátém století*, diplomová práce, Olomouc 2011, Katedra dějin umění FF UP v Olomouci.

2) J. Demel, *Vzpomínky na Valašské Meziříčí*, Z „Paměti“ Metoděje Jahna. Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku 7. Valašské Meziříčí 1975, cit. s. 30.

3) Mezi nejrozšířenější způsoby obživy patřily na Valašsku pastevectví a drobná řemesla. A to i přes velké rozšíření dřevařského průmyslu zastoupeného firmami Thonet nebo Jakub a Josef Kohn v druhé polovině 19. století. Hornatý kraj postrádal také komunikace. První vlak přijel do Valašského Meziříčí až v roce 1885. Více viz L. Baletka, *Od zrušení roboty a začátků samosprávy 1848–1918 ke vzniku samostatného státu*, in: V. Nekuda, *Vlastivěda moravská – Okres Vsetín: Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko*. Brno 2002, s. 213–237.

4) Mezi největší zaměstnavatele patřila v Krásné sklárna Salomona Reicha (založená 1855), Křižanova píla a továrna na bedny (1914) nebo továrna na klobouky Ludvíka Janyšky (1922). K nejvýznamnější meziříčským firmám patřila Dadákova pražírna kávy (1905) nebo továrna na klobouky Moritze Schleisingera (1918). Přes to všechno zůstávala domácí výroba velmi rozšířená, od tkaní sukna po výrobu domácího nářadí.

5) Za zakladatele místního politického života můžeme považovat doktora Jana Bohuslava Kraicze, který se v Praze během svých studií spřátelil s Masarykem a v Meziříčí propagoval myšlenky České strany pokrokové. Proč ve volbách do říšského sněmu v roce 1907, poprvé na základě všeobecného a rovného hlasovacího práva, kandidoval Masaryk za valašská města, není zcela jasné. Díky nezměrné podpoře Jana Kraicze a Sokolů zvítězil Masaryk i v takto silně konzervativním a klerikálním prostředí. Podruhé byl zvolen v roce 1911. S Masarykem zůstal Kraicz v kontaktu i během první světové války a mezi prvními jej vítal už jako prezidenta v prosinci 1918 na Wilsonově nádraží v Praze. Více viz J. Kramář, MUDr. Jan Bohuslav Kraicz 1869–1929, Valašské Meziříčí 2008.

6) Alfréd Radok se svým bratrem Emilem se na počátku roku 1940 uchýlili do Meziříčí, aby zde přečkali válku. Ocitli se ve městě, kde „žili vysoce kulturní lidé a hlavně se tu hrálo velice dobré ochotnické divadlo. Družina Sokola měla za sebou už více než sedmdesát let práce a zdejší umělecká a kulturní činnost byla za první republiky opravdu mimořádná.“ Šťastnou náhodou se Alfréd Radok v Meziříčí setkal s mladými nadšenci, kteří pod jeho vedením nazkoušeli *Krále Lávu* od Karla Havlíčka Borovského. Emil Radok navrhl scénu. Nositelem děje se stal dav herců, který se někdy vmísil do publika a jindy se změnil v živé kulisy. Scénu podtrhovalo promítání diapozitivů. Radokovo pojetí slavilo zasloužený úspěch, o kterém se psalo v novinách, a reportáž v *Pestrém týdnu* přinesla i fotografie. Premiéru ocenil také operní režisér a skladatel Václav Kašík, meziříčský rodák, a dopomohl Radokovi k angažmá v divadle D41. Více viz Z. Hedbávný, Alfréd Radok, Zpráva o jednom osudu, Praha 1994.

7) P. Knápková, Rudolf Schlattauer (1861–1915), diplomová práce, Olomouc 2010, Katedra dějin umění FF UP v Olomouci.

V roce 1900 žilo v Meziříčí 3 456 obyvatel v 368 domech a v Krásně 2 328 obyvatel v 247 domech. Obě města měla několik reprezentativních budov jako zámek, kostel nebo školu, ale kromě meziříčského náměstí se zde nacházela zástavba spíše venkovského charakteru, přízemní domky se sedlovou střechou a s velkými zahradami a dřevěnými stodolami. V poslední čtvrtině 19. století vyrostlo v Meziříčí několik historizujících staveb, z nichž bezesporu vyniká novorenesanční budova gymnázia z roku 1875 od místního rodáka Antonína Grušky,⁸⁾ který navrhl gymnázium také v Přerově a získal za ně v roce 1878 v Paříži zlatou medaili.

STÁTNÍ ODBORNÁ ŠKOLA PRO ZPRACOVÁNÍ DŘEVA

Mezi lety 1874 a 1951 fungovala ve Valašském Meziříčí Státní odborná škola pro zpracování dřeva, která svým kulturním vlivem významně zasáhla do celého regionu a zároveň vychovávala velký počet umělecky činných absolventů. Mnozí z nich se stali architekty, kteří svým významem přesáhli Valašsko a ve svém díle se několikrát vrátili do Meziříčí.

V druhé polovině 19. století začala v souvislosti s rozvojem průmyslu a zrušením cechů upadat řemeslná výroba. Od sedmdesátých let tedy c. k. Ministerstvo obchodu podporovalo zakládání odborných škol. Po založení gymnázia v roce 1871 usilovalo Meziříčí také o vznik odborné dřevařské školy. Dva místní řezbáři získali stipendia na kurz uměleckoprůmyslové školy rakouského Muzea pro umění a průmysl ve Vídni. Po jeho absolvování dostali povolení vyučovat, a tak v roce 1874 začala fungovat c. k. Odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Již v roce 1875 se mohla škola společně s gymnáziem nastěhovat do nové Gruškovy budovy. Tyto prostory však brzy nestačily, a tak byl v roce 1889 k západní části budovy přistavěn dílenský trakt podle návrhu profesora vídeňské Vysoké školy technické Viléma rytíře z Dodererů. Škola začínala pouze se dvěma obory, nábytkovým truhlářstvím a ornamentálním řezbářstvím, ale vyučované obory a délka studia se velice měnily. Na počátku své existence fungovala dřevařská škola jako odborné vedená dílna, ve které dostávali učni za své výrobky plat. V posledním dvacetiletí 19. století se odborná škola začíná měnit v uměleckoprůmyslovou se zaměřením na ornamentální a figurální řezbářství. K učitelům patřili většinou akademicky vzdělaní sochaři jako Josef Steindl, Alois Balán a František Hrachovec anebo malíř Václav Hofrichter. Mezi absolventy do roku 1919 je nejvíce právě budoucích malířů a sochařů jako Alois a Bohumír Jaroňkovi, Jan Knebl, Jožka Baruch, Franta Úprka, Ambrož Špetík, Ladislav Pícha nebo Augustýn Mervart. Toto zaměření školy podpořil i její ředitel František Rosmaěl, který jakožto konzervátor c. k. Ústřední komise pro umělecké a historické památky získával zakázky na výrobu historizujících oltářů, například do kostelů v Těšíně, Orlové nebo na Radhošti.

8) Antonín Gruška (1840–1882) se narodil ve Valašském Meziříčí a snad studoval architekturu ve Vídni, kde později žil. Přátelil se se starostou Aloisem Mikyškou, který jej pravděpodobně informoval o možnosti navrhnout několik plánovaných staveb ve městě. Kromě gymnázia však žádná nebyla realizována. Dochovaly se tři různé návrhy vily pro Aloise Mikyšku, návrh poštovní budovy a koncertního sálu pro Meziříčí a lázeňského domu pro Rožnov.

V prvním desetiletí 20. století rozšiřují učitelský sbor Kotěrovi žáci z Uměleckoprůmyslové školy v Praze, architekti Emanuel Pelant a Jan Šachl. Právě Pelant učil dva výborné architekty a budoucí učitele školy, Josefa Místeckého, který studoval u Jana Kotěry a poté Jože Plečnika, a Bohumíra Kupku, který se stal žákem Pavla Janáka. Mezi další odchovance pražské Uměleckoprůmyslové školy, kteří zde učili, patří Bohuslav Andrlík, Bohuslav Pícha a Jaroslav Hlaváč. Také ředitelé Albert Gruber a Bořivoj Welt-rubský byli povoláním architekty. Nejdéle školu vedl inženýr Augustin Puchta.

Vlivem těchto osobností se dřevařská škola postupně začala měnit ve svébytnou „architektonickou přípravku“. Většina vyučujících byli praktikující architekti a jejich studenti mohli vidět díla svých profesorů v nejbližším okolí. Profesor Kupka se zabýval zařízením nejmenšího bytu a učil své studenty nejen navrhnout jednotlivé kusy nábytku, ale zároveň vymyslet funkčnost celého interiéru. Josef Místecký zadával samostatné architektonické návrhy na domy ve městě. Architekt Jaroslav Hlaváč, žák Josefa Gočára, pak během druhé světové války zavedl „ateliérovou výuku“.

Po roce 1919 začíná mezi absolventy výrazně přibývat architektů, kteří skoro všichni dále studovali v Praze na Uměleckoprůmyslové škole, nejčastěji u architektů Pavla Janáka a Josefa Gočára. Václav Hlinský napsal: „*Myšlím, že to byla osobnost profesora arch. Místeckého, který nás učil předmětu dekorativní kreslení a ovlivňoval naše myšlení... a tak v některých z nás vzbudil tvůrčí zájem o architekturu i dekorativní umění. Někteří jsme pociťovali touhu... usilovat o další studium na Uměleckoprůmyslové škole v Praze, kde se skládala talentová zkouška a bylo velmi obtížné být... přijat. Profesor Místecký, který školu absolvoval u zakladatele naší moderní architektury prof. Jana Kotěry... nám radil a jemu jsme také ukazovali své práce.*“⁹⁾ Někteří absolventi dále pokračovali ve studiu na Akademii výtvarných umění.

Dřevařská škola přinášela městu i širokému okolí řadu vzdělávacích a kulturních aktivit. Po celou dobu své existence pořádala škola tzv. kočovné vyučování; učitelé vedli odborné přednášky pro laickou veřejnost. Dále byly na objednávku zdarma vypracovány a zasílány nejrůznější návrhy nábytku truhlářům v okolí. Dalšího vzdělání se veřejnosti dostávalo ve školou vedené veřejné kreslárně a přístupná byla také bohatá knihovna. Za zdroj inspirace sloužily každoročně pořádané žákovské výstavy. Škola dbala na svou prezentaci a pravidelně se zúčastňovala českých i mezinárodních soutěží. V roce 1925 získal v Paříži Josef Místecký Grand Prix za návrh ložnice z citrónového dřeva. O tři roky později zvítězil Bohumír Kupka se svým návrhem nejmenšího bytu v soutěži Svazu československého díla na Výstavě soudobé kultury v Brně. Velký podíl měla škola také při organizaci Výstavy práce a kultury – 550 let města Valašského Meziříčí v roce 1935.

Mezi nejvýznamnější absolventy – architekty patří Václav Hlinský, Jaroslav Hlaváč, Valentin Hrdlička, Rudolf a František Jasenští, Jaroslav Kadlec, Jiří Lasovský, Jan Palacký, Vladimír Palla, Zdeněk Plesník, Richard F. Podzemný, Antonín Tenzer, František Vahala nebo Ladislav Vrátník.

9) V. Hlinský, Moje vzpomínka na Státní odbornou školu pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, in: Almanach u příležitosti 120. výročí vzniku odborného školství na Valašsku, Valašské Meziříčí 1994, cit. s. 30.

S přestávkou během druhé světové války fungovala škola až do roku 1951, kdy byla přemístěna do Bystřice pod Hostýnem a její původní učitelský sbor byl rozpuštěn.

Za téměř osmdesát let své existence vychovala dřevařská škola desítky významných absolventů, z nichž mnozí přesáhli rámec regionu. Za tímto úspěchem bezesporu stojí hlavně učitelé, kteří se svým žákům věnovali nad rámec povinnosti a probouželi v nich zájem o další studium. Talentovaní žáci dostávali doporučení k praxi v architektonických ateliérech, například u absolventa dřevařské školy Theodora Pische v Praze, a také jim učitelé pomáhali s přípravou k přijímacím zkouškám.

Dřevařská škola výrazně ovlivňovala život v Meziříčí, a to nejen veřejnými kurzy, přednáškami nebo výstavami. Nábytek navržený učiteli a zhotovený žáky školy zdobil řadu veřejných i soukromých budov ve městě. Nesmazatelnou stopu v Meziříčí zanechali skrze své architektonické realizace Josef Mistecký a Bohumír Kupka. Jejich žáci pak byli od druhé poloviny třicátých let zváni k účasti na užších architektonických soutěžích, které však většinou kvůli finančním důvodům a vypuknutí druhé světové války zůstaly ne realizovány. Lze bez nadsázky říci, že architektonický vývoj první poloviny 20. století ve Valašském Meziříčí se odehrával pod taktovkou učitelů a absolventů dřevařské školy.

Obr. 1: Valašské Meziříčí, Václav Brda, dům manželů Začalových, 1910 (všechny snímky M. Flekačová, 2010, není-li uvedeno jinak).

STAVEBNÍ VÝVOJ DO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY

Secese poprvé do Meziříčí pronikla prostřednictvím nových fasád měšťanských domů. Například sochař Josef Steindl v roce 1901 ponechal průčelí domu na Náměstí (čp. 9) původní rozvržení a doplnil je keramickými pásy s florálními motivy.

Secese s sebou přinesla také nový stavební typ – vilu. Rodinné bydlení totiž doposud sloužilo současně také řemeslu a malému hospodářství.

Zajímavý stylový vývoj lze sledovat v návrzích místního stavitele Václava Brdy.¹⁰⁾ Vila manželů Začalových z roku 1909 (Husova čp. 450) se ve svém dispozičním řešení drží historismu, fasáda už ale oplývá secesním dekorem, rostlinnými úponky i maskarony. O tři roky později Brda navrhuje manželům Zapletalovým vilku v anglickém stylu (Hranická čp. 290). Komplikovaný půdorys se odráží na vnější hmotě domu, ale o vstupní hale lze zatím mluvit s těží. Z dochovaných plánů je patrné bohaté členění a geometrická vý-

Obr. 2: Valašské Meziříčí, Václav Brda, dům manželů Dostálkových, 1922.

10) Václav Brda (1882–?) stejně jako mnozí jiní meziříčtí stavitelé zůstává poměrně neznámou osobností. Ve Státním okresním archivu Vsetín jej lze dohledat v Archivu města Valašského Meziříčí v Živnostenském registru III. z let 1896–1927, kde je uváděn jako zednický a stavební mistr až od května 1910. Činnost podobně jako ostatní nuceně ukončil v roce 1948.

zdoba fasády. Po nevhodných přestavbách vypovídá o dřívějších kvalitách domu jen socha pištee ve štítě.

V návrhu pozdně secesního domu pro manžele Dostálkovy z roku 1922 dospěl Brda k typu anglické vily se schodišťovou halou, uměleckořemeslnými detaily i bohatou reliéfní a sochařskou výzdobou. Intaktně dochovaná stavba (Příční čp. 486) s nepravidelným půdorysem odkazuje svou výzdobou k české státnosti. Na východním průčelí se nachází reliéf s panoramatem Hradčan, českým lvem a postavou Slávie, který uvozuje nápis „28. říjen 1918“. Pozdější doplňky v podobě zimní zahrady, plotu a sochy Slávie respektovaly původní záměr autora.

Během první republiky se nová vilová zástavba města na šachovnicovém půdorysu rozrostla natolik, že se zdvojnásobil městský intravilán. Od krázenského i meziříčského nádraží měla vést honosná třída směrem k centru města, podařilo se to jen v případě Husovy ulice s parkem Botanika.¹¹⁾

11) Po prolomení hradeb se město začalo rozrůstat jihozápadním směrem k meziříčskému nádraží. Na vrcholku dnešní Husovy ulice (původně K nádraží) stálo gymnázium spojené s dílenským traktem dřevařské školy. Z kopce dolů se táhl park Botanika určený k výuce studentů gymnázia, tehdy ještě s nízkými stromy. Po obou jeho stranách vznikla postupně reprezentativní vilová zástavba, která je dnes součástí městské památkové zóny.

Obr. 3: Valašské Meziříčí, Albert Gruber, vlastní vila, 1910.

Zde, v blízkosti historického jádra, vyrostla na počátku 20. století vilová čtvrť s historizujícími domy, od nichž se výrazně odlišuje vlastní vila architekta Alberta Grubera z roku 1910 (Husova čp. 445). Strohou wagnerovskou stavbu na obdélném půdorysu z venku ozvláštňuje zimní zahrada s bohatým rastrem a dřevěnou lodžii a dále pískovcový reliéf s řemeslnými motivy. Odkazem na valašskou lidovou architekturu je použití kabřince ve štítu a zvoničky na střeše. Albert Gruber působil jako ředitel místní dřevařské školy, v jejímž rámci bezesporu vzniklo vnitřní vy-

bavení schodišťové haly včetně dochovaného deštění a alkovny pod schody. Albert Gruber navrhl v témže roce secesní přestavbu sokolovny.

V parku Botanika byl během šesti měsíců v roce 1909 postaven kostel Českobratrské církve evangelické (Blahoslavova čp. 430). Plány o rok dříve vypracoval syn místního evangelického kurátora, v Záhřebu žijící architekt Leoš Kalda. Jednoduchá patrová budova kostela s farou vyrůstá na půdorysu písmene L, jehož rohová část se obdélnou výsečí otevírá věřícím. Kalda ve svém návrhu pracoval s prvky románského stylu a secesním dekorem. Modlitebnu osvětlují sdružená románská okna s motivem kružby. Vstupní prostor vymezují dva oblouky nesené mohutnými pilíři s florálními motivy. Interiér modlitebny navrhli učitelé dřevařské školy Emanuel Pelant

Obr. 4: Valašské Meziříčí, Leoš Kalda, kostel Českobratrské církve evangelické, 1909.

a Jan Šachl. Halový prostor se zkosenými fabiony vymalovali geometricky stylizovaným deko-rem. Prostor kostela však byl v roce 1931 prodloužen a z původní výzdoby zbyly vyřezávané lavice, stůl Páně a kazatelna.

Konec prvního desetiletí završil doposud poměrně skromný architektonický vývoj Meziříčí monumentální stavbou Zemského ústavu pro výchovu dětí hluchoněmých z let 1909–1911 (Vsetínská čp. 454). Architekt Antonín Papež a zemský inženýr Vladislav Rybka umístili čtyřkřídlovou budovu školy s vnitřním dvorem na úpatí kopce Stínadla. Přístupovou cestu stoupající aranžovaným parkem završuje téměř divadelní nástup tohoto historizujícího paláce, který byl větší než oba místní zámky. Reprezentativní čelní fasádu zvýrazňuje mělký rizalit a dvě nárožní věže s jehlancovitými střechami. Osou průčelí je hlavní vstup završený maskaronem, nad ním se nachází trojboký arkýř ředitelny a nakonec fasádu odlehčují vitrážová okna kaple. Fasáda v sobě mísí historizující a secesní prvky, například bosáž, vázy s ovocem, vavřínové větve a barevné geometrické vzory. Autoři věnovali nemalou pozornost také interiérum. Monumentální schodiště z šedého umělého kamene nesou profilované pilastry a zábradlí zdobí kovová mřížka. Schodiště osvětlují vitrážová okna s figurálními i geometrickými vzory.

Obr. 5: Valašské Meziříčí, Antonín Papež, Vladislav Rybka, Zemský ústav pro výchovu dětí hluchoněmých, 1909–1911.

STAVEBNÍ ČINNOST VE DVACÁTÝCH LETECH

Vznik samostatného Československa podnítl výstavbu několika veřejných budov, okresního úřadu, městské spořitelny a dvou škol. Poprvé se na meziříčské architektonické scéně objevila výrazná osobnost, která opanovala pole privátního bydlení.

Architekt Josef Místecký (1891–1957) se narodil v Poličné u Valašského Meziříčí a po studiu nižšího gymnázia v roce 1908 přestoupil na dřevařskou školu, kde završil tříleté studium ještě jednoletou školou mistrovskou. Největší vliv na něj v těchto letech pravděpodobně měl architekt, Kotěrovův žák, Emanuel Pelant. První praxi vykonával u Alberta Grubera v Meziříčí, poté v ateliérech Jiřího Stíbrala a Antonína Pfeiffera v Praze. Během studia u Joži Plečnika na Uměleckoprůmyslové škole v Praze pracoval jako praktikant u architektů Františka Vahaly a Ladislava Machoně. Zde také navázal celoživotní přátelství s Františkem L. Gahurou. Později se stal žákem Jana Kotěry na Akademii výtvarných umění. Po ukončení studia přijal místo profesora na meziříčské dřevařské škole, kde působil až do jejího zániku.¹²⁾

12) Více viz M. Štátná, Žáci Státní odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Architekti Josef

Obr. 6: Valašské Meziříčí, Josef Místecký, dům Antonína Baslera, 1923.

První stavbu, kterou se Místecký v Meziříčí uvedl, bezesporu ovlivnila racionalistická moderna jeho učitelů. Stavebně nenáročnému domu Antonína Baslera (Fügnerova čp. 492, park Botanika) z roku 1923 vtiskl architekt rafinovaným použitím režného zdiva a původně snad drsné omítky osobitý vzhled. Rizalit domu rámuji lizény s obráceně vykloněnými konci připomínající dva svazky prýsticích pramenů. Uliční fasádu korunuje kulaté okénko lemované dvouocasým lvem a lipovou ratolestí. Architekt zapustil vchod do vysoké režné podezdívky a v jeho orámování použil pásy cihel a omítky. Interiér Místecký komponoval kolem schodišťové haly.

Návrh domu s provozovnou pro malíře pokojů Josefa Hofmana (Sokolská čp. 540) dokončil Místecký v roce 1924. V přízemí architekt vytvořil zázemí pro majitelovu živnost a v patře jeho byt. Z postranního vchodu vede schodiště do patra s tradičně uspořádanými pokoji. Vchod lemovaný pilíři, oblíbeným architektonickým prvkem, kryje malý balkón s netypickým zábradlím a sochou malého chlapce od sochaře Miloše Bublíka. Fasádu v obou podlažích člení tři dvojice oken, spojené přes celou výšku domu lizénami rozšiřujícími se v náznaku hlavičky, mezi nimiž se původně nacházely ozdobné kruhové prvky.

V roce 1926 vyhotovil Místecký hned pro vedlejší parcelu návrh domu s obchodem pro Apolonii Blahutovou (Sokolská čp. 563). Na první pohled jej architekt navrhl velkoryseji. Půdorys ve tvaru písmene L má mezi rameny vloženou čtvrtkruhovou část, v níž se v přízemí nacházel obchod a v patře reprezentativní pokoj s balkónem. Druhá polovina přízemí a celé patro, propojené schodišťovou halou, sloužily jako byt. Místecký opět propojil okna v obou podlažích lizénami a pod římsou balkónu použil kruhové prvky, které se ani zde nedochovaly.

Nejvýrazněji se vlivy Kotěrovské moderny odrazily v návrhu Místeckého vlastní vily z roku 1926 (Králova čp. 592). Parcela na úpatí kopce s krásným výhledem se tehdy nacházela skoro za městem. Hlavní vstup kryje pravo-

Obr. 7: Valašské Meziříčí, Josef Místecký, dům Josefa Hofmana, 1924.

Obr. 8: Valašské Meziříčí, Josef Místecký, dům s obchodem Apolonie Blahutové, 1926.

úhlá lodžie podpíraná strohými pilíři. Místecký docílil harmonie hlavní fasády vyvážením vertikál pilířů a horizontál odsazené podezdívky, kamenného zábradlí verandy se vzřízením překladu a terasou prvního patra. Celkový vzhled dále zjemnil projmutím stěny u dveří a ukončením celého loubí netypickým rondelem.

Vnitřní řešení se svou schodišťovou halou odkazuje k tradici anglických vil a dosud zaznamenalo jen drobnější úpravy. První patro svým odsazením získalo ze západní a jižní strany terasu, přičemž z jihu je celé prolomeno velkými rastrovanými okny, která od sebe ještě oddělují poslední části stěny. Celou stavbu prosvětluje nepravidelně umístěná a různě pročleněná okna, která ukazují na tvor-

Místecký a Bohumír Kupka, diplomová práce, Ostrava 2003, Katedra české literatury, literární vědy a dějin umění FF OU v Ostravě.

bu domu zevnitř ven. Prostá monumentalita exteriéru skrývala art decové vnitřní zařízení, navržené Místeckým a zhotovené žáky dřevařské školy.

Mezi nevelké množství „přespolních“ architektů, kteří v Meziříčí realizovali své návrhy, patří Jaroslav Stockar-Bernkopf, který se po první světové válce usadil v Brně a přednášel na vysoké škole zemědělské. Zde se pravděpodobně seznámil s lesním inženýrem Tomanem, pro kterého v březnu 1925 navrhl v meziříčské Botanice dům (Husova čp. 542). Vilka ve svém půdorysu pracuje s odkazy na anglické hnutí Arts and Crafts, má vysokou podezdívku a jejím srdcem je schodišťová hala, která hosta uvádí do reprezentativního pokoje s půlkruhovým rizalitem. Nad ním se dům do ulice otevírá ze sedlové střechy vystupujícím středovým arkýřem s balkonem. Bohatým členěním oken a drobnými dekorativistickými prvky v ostění čerpá autor z rondokubismu.

V roce 1928 navrhl Jaroslav Stockar-Bernkopf budovu státní správy politické (Sokolská čp. 638). Také v této monumentální budově odkazuje k rondokubismu, jak v keramickém obkladu posledního podlaží, tak v pilastry neseném štítu nad vstupem.

Konec dvacátých let přinesl stavbu dvou školních budov, dřevařské školy a učitelského ústavu. V obou případech nakonec zhotovil plány brněnský architekt Miloš Lampl, který projektoval v duchu tzv. oficiálního stylu první republiky.

Obr. 9: Valašské Meziříčí, Josef Místecký, vlastní vila, 1926.

Školní budovy tvoří horizontálně působící hranoly se sedlovou střechou jejichž fasády prolamují pásy členěných oken oddělených režným zdívkem. Interiéry obou škol navrhovali učitelé a vyrobili žáci dřevařské školy. Proč v roce 1927 nevypracoval plány dřevařské školy (Máchova čp. 628) někdo z jejich učitelů, nejspíše Josef Místecký, není jasné.

O to překvapivější je autorství učitelského ústavu (Šafaříkova čp. 726), na jehož novostavbu město v roce 1929 vypsal architekturu soutěž. Záznamy o průběhu soutěže bohužel nedovolují její přesnou rekonstrukci. V porotě mimo jiné zasedali architekti František L. Gahura a Karel

Kotas. Ze soutěžících známe Josefa Místeckého, Františka Krásného, Bohumíra Kupku, Richarda F. Podzemného a Jaroslava Stockara-Bernkopfa. Z torza dochovaných návrhů je patrné, že většina autorů pracovala v intencích funkcionalismu. Například Bohumír Kupka s Richardem F. Podzemným vypracovali strohou budovu s velkoryse prosklenými fasádami. Z vítězného návrhu Josefa Místeckého známe bohužel pouze půdorys přízemí. Nicméně na začátku února 1930 měl Místecký již plány školy hotové, ale ministerstvo školství je zamítlo, protože „nevyhovují programu... nelze je přepracovat a nelze také užítí druhých plánů cenou poctěných“. Městská rada tedy raději oslovila „praktického odborníka“ Miloše Lampla, který dle zemské

Obr. 10: Valašské Meziříčí, Jaroslav Stockar-Bernkopf, dům manželů Tomanových, 1925.

Obr. 11: Valašské Meziříčí, Bohumír Kupka, Richard F. Podzemný, návrh ze soutěže na učitelský ústav, 1929 (zdroj: Stavební rádce II, 1930, č. 104, s. 825).

Obr. 12: Valašské Meziříčí, Miloš Laml, učitelský ústav, 1931.

školní rady poskytoval „záruku schválení projektu příslušnými úřady.“¹³⁾

V roce 1928 začala hledat vhodné místo ke stavbě svého sídla Městská spořitelna, nakonec koupila dva domy na rohu meziříčského náměstí (Komenského čp. 3). Ještě před vyhlášením architektonické soutěže spořitelna přislíbila pronájem části novostavby Muzejnímu spolku. Do užší soutěže byli přizváni architekti Miloš Kopřiva z Brna, Ferdinand Hrozinka z Prahy a místní rodáci Alois Balán, Josef Místecký a Bohumír Kupka. Porotu tvořilo vedení spořitelny, které nakonec vybralo Balánův návrh.

Balán dokázal ve svém projektu z roku 1930 dobře využít podlouhlou a úzkou parcelu, obrácenou kratší stranou do náměstí. Roh budovy zaoblil, v přízemí vyplnil velkými okny a v obou patrech pak balkóny s obíhajícím zábradlím. Puristickou stavbu rozdělil členitými okny do tří horizon-

tálních pásů, přerušovaných na obou průčelích nenápadnými rizality. Zvýšené přízemí s vchodem z náměstí sloužilo spořitelně. Stěny vestibulu vymaloval Jožka Baruch postavami Valacha, Valašky a dědka. Zasedací sál vybavila zemská gobelínová škola třemi tapisériemi s alegoriemi jara, léta a podzimu podle návrhu jejího ředitele Jaro Kučery. V prvním patře s bočním vchodem vyhradil Balán devět místností pro muzeum. Dochoval se také Kupkův funkcionalistický návrh, který nároží vyplnil kompaktním blokem prolamovaným téměř výkladovými okny.

Tak jako jinde vyvstala během dvacátých let také v Meziříčí potřeba sociálního bydlení. Jedině Schlesingerova továrna na klobouky dokázala v roce 1922 pro své zaměstnance vystavět několik domků na Hřbitovní ulici (například čp. 325). Výstavbu tedy muselo iniciovat město. V srpnu 1924 vytvořil stavitel Alois Sedlár parcelaci pozemků okolo ulice Pod Oborou. Návrhy jednoduchých domků dodali místní stavitelé a také architekt Josef Místecký (např. Pod Oborou čp. 348).

13) Státní okresní archiv Vsetín, Archiv města Valašské Meziříčí, inv. č. 592.

Obr. 13: Valašské Meziříčí, Alois Balán, městská spořitelna, 1930.

STAVEBNÍ ČINNOST VE TŘICÁTÝCH LETECH

Přestože druhou dekádu první republiky poznamenala hospodářská krize a mnoho návrhů se nepodařilo z těchto důvodů realizovat, celkově stavební ruch ve městě dospěl ke svému dosavadnímu vrcholu. Třicátá léta se v Meziříčí nesla ve znamení funkcionalismu.

Nejvýrazněji do architektury třicátých let zasáhl meziříčský rodák Bohumír Kupka (1900–1942). Kupka se nejprve vyučil v truhlářské dílně a pak absolvoval jednoletý mistrovský kurz na dřevařské škole. Po několikaleté kreslířské praxi v ateliéru Theodora Pische v Praze studoval Kupka na Uměleckoprůmyslové škole u architekta Pavla Janáka. V listopadu 1929 se Kupka vrátil do Meziříčí a začal učit kreslení na dřevařské škole.¹⁴⁾

Bohumír Kupka navrhl v centru města několik obchodních domů. Prvním z nich byl dům pro bratra Viléma (Mostní čp. 82), který měl splňovat požadavky na skloubení moderního obchodu v přízemí a pohodlného bydlení v patře. Na asanované parcele nechal Kupka v roce 1930 vyrůst dosud nejmodernější dům ve městě, který ctí všechny zásady funkcionalismu. Celá šíře přízemí se otevírá do ulice svým proskleným výkladem a zároveň ji kryje předsazené patro. Obytné prostory v prvním patře osvětluje pásové okno. Odsazením druhého poschodí vytvořil Kupka terasu, kterou měl podle jednoho z návrhů lemovat rám.

Nejvíce však Kupka změnil Mostní ulici třemi navazujícími domy navrženými na místo zbořeného Halasova domu. Architekt musel vyřešit komplikovanost parcely, která se směrem od náměstí rozšiřuje a současně také klesá, což se

nejvýrazněji projevilo ve vnitřním řešení jednotlivých domů. První návrhy domů pocházejí již z roku 1932 a v podstatě vystihují konečnou realizaci, jen Kupka původně použil velká výkladová okna kromě přízemních obchodů také v prvním patře. Architekt nechal díky železobetonovému skeletu obytná patra předsadit, aby získal více místa v interiéru a zároveň chránil chodce před nepřízní počasí stejně jako tradiční podloubí. Sklon terénu si vyžádal odstupňování jednotlivých částí domů, čímž Kupka docílil zajímavé dynamiky celého bloku.

Dům Marie Sedlářové z roku 1933 (Náměstí čp. 104) svým horním zaobleným rohem zasahuje do náměstí a Kupka jej musel vyprojektovat na nejdelší a nejužší parcele. Konstrukce budovy umožnila použití pásových oken téměř po celé její délce.

Horizontálnost hmoty pak Kupka narušil vertikálou schodišťového rizalitu. Dům Anny a Františka Nárožných z let 1933–1934 (Mostní čp. 753) pojednal architekt na základě téměř čtvercového půdorysu osově. Ulicní blok svým zaobleným rohem uzavírá dům cukráře Augustýna Stude-

Obr. 14: Valašské Meziříčí, Bohumír Kupka, návrh domu pro bratra Viléma, 1930 (zdroj: SOKA Vsetín, fond Bohumíra Kupky, inv. č. 72).

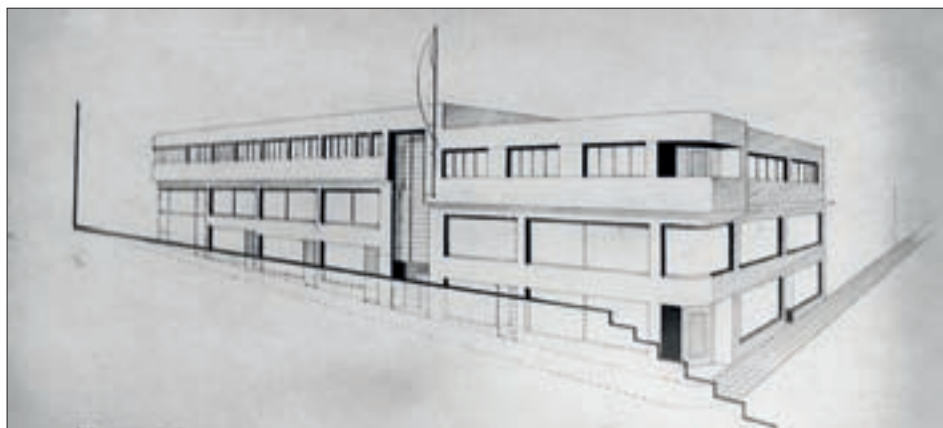
14) Na rozdíl od Josefa Místeckého, jehož realizace najdeme jen v Meziříčí, projektoval Bohumír Kupka na Valašsku řadu staveb. U příležitosti desetiletého výročí od vzniku Československa vzniklo několik jubilejních škol, například v Novém Hrozenkově, Valašské Bystřici nebo Zubří, v jejichž návrzích kombinoval hladkou omítku podle holandských vzorů a režné cihly. Více viz L. Vašíčková, Architekt Bohumír Kupka, diplomová práce, Olomouc 2007, Katedra dějin umění FF UP v Olomouci.

níka z roku 1934 (Mostní čp. 54), který také prosvětluje téměř souvislé pásy oken.

Bohumír Kupka vyrůstal v tradiční venkovské chalupě s vysokou sedlovou střechou, kterou se rozhodl v roce 1933 zakomponovat do své představy o moderním individuálním bydlení (Kupkova čp. 740). Zatímco v přízemí vily zůstala malá špaletová okna, v patře nad nimi už osvětlují interiéry prosklené pásy. Výrazným prvkem fasády se stala kovová schodiště, jež vedou k hlavnímu vchodu, do zahrady i na střešní terasu. Na severní straně domu se vnitřní schodiště objevuje jako plastická prolamovaná diagonála. Architekt už měl řadu zkušeností s řešením vnitřních dispozic, a tak se přirozeně i jeho dům ro-

Obr. 15: Valašské Meziříčí, Bohumír Kupka, dům pro bratra Viléma, 1930

dil „zevnitř ven“. Původní zakončení domu jako *bain du soleil* nahradila v roce 1947 pultová střecha. Během této úpravy domu byla zasklena část posledního patra a také vstupní veranda.

Zatímco Kupka pojal svůj dům téměř jako abstraktní plastiku, Josef Místecký se v návrhu své druhé vlastní vily (Poličná čp. 150) držel strohému hranolu s ustupující hmotou přízemí a posledního patra. Místecký splnil téměř všech pět Le Corbusierových zásad moderní architektury. Dům se zvedá na štíhlých pilotech s železobetonovými překlady a schodištěm, otevírá se do zahrady pásovými okny a také obytnou střešní terasou s nezbytným prvkem žebříku. Volné dispozice architekt sice nedosáhl, ale reprezentativní hala přerůstá v galerii a orientace interiéru na jih se odráží ve vyznění fasády. Netypické zůstává vertikální pojetí domu, protikladné soudobým realizacím například na pražské Babě. Dům měla vytvořit minimalisticky pojatá zahrada, prostoupená geometricky

▽ Obr. 16: Valašské Meziříčí, Bohumír Kupka, návrh bloku obchodních domů, 1932 (zdroj: SOkA Vsetín, fond Bohumíra Kupky, inv. č. 81).

◁ Obr. 17: Valašské Meziříčí, Bohumír Kupka, tři obchodní domy, 1933–1934.

△ Obr. 18: Valašské Meziříčí, Bohumír Kupka, vlastní vila, pohled od zahrady, 1933.

▷ Obr. 19: Valašské Meziříčí, Bohumír Kupka, vlastní vila, pohled z ulice, 1933.

zasazenými a přesně zastřiženými keři a zakončená tenisovým kurtem.

Z Kupkova i Místeckého domu, ovlivněných soudobými funkcionalistickými proudy, je patrné, že oba architekti sledovali a znali soudobé architektonické dění ve světě, a mohli je tak zprostředkovat svým studentům.

Obr. 20: Valašské Meziříčí, Josef Místecký, vlastní vila, pohled ze zahrady, 1936.

Na rohové parcele vedle parku před učitelským ústavem vyrostla v roce 1934 vila Richarda Chumchala dle projektu Lubomíra a Čestmíra Šlapetových (Šafaříkova čp. 741). Ti dostali příležitost rozvinout své dosavadní poznatky o dostupném a moderním bydlení, které na rozdíl od Teigem vedené levicové avantgardy nepovažovali za slepou

Obr. 21: Valašské Meziříčí, Josef Místecký, vlastní vila, pohled z ulice, 1936.

Obr. 22: Valašské Meziříčí, Lubomír a Čestmír Šlapetové, vila Richarda Chumchala, 1934.

uličku moderní architektury. Hlavní překážku na cestě ke kvalitnímu domovu spatřovali v jeho cenové dostupnosti. Od počátku třicátých let tak bratři pracovali na ideální podobě rodinné vilky.

K ulici šikmo posazený kvádr ve své fasádě sleduje vnitřní uspořádání domu, přesto ji oživuje například použití nautických oken nebo „kapitánský můstek“ v patře. Zatímco přízemí architekti pojali jako otevřený prostor, patro poskytuje všem členům rodiny dostatečnou intimitu. Vila typově vychází z dvojdomku B. Konečného a J. Palečka ve Frýdku-Místku z roku 1931. K svému vrcholu pak toto půdorysné řešení dospělo ve vile R. Hesse v Opavě z roku 1935.

Každá z výše zmíněných tří vil reprezentuje trochu odlišné pojetí soudobého individuálního bydlení a zároveň jsou vyvrcholením meziříčské meziválečné architektury. A proto je s podivem, že pouze Kupkova vila je kulturní památkou. Kupkova a Chumchalova vila zůstávají v rukou původních majitelů, kteří uchovávají jejich autentickou podobu. Místeckého vila prošla v roce 2011 rekonstrukcí.¹⁵⁾

15) Rekonstrukci Místeckého vily vyprojektoval architekt Zdeněk Trefil pro nové majitele. Ve vile, na níž se již začala podepisovat nedostačující péče, nezůstal žádný původní nábytek navržený Josefem Místeckým a zhotovený žáky dřevařské školy. Rekonstrukce se dotkla nejvýraznější interiéru, v nichž byly vybourány některé příčky, aby vnitřní dispozice lépe vyhovovala současným nárokům na bydlení. V posledním podlaží architekt zkrátěl terasu o metr a propojil ji s interiérem francouzskými okny, při pohledu ze zahrady však změna není patrná. Celkově se jedná o poměrně zdařilé architektonické řešení, bohužel investor neměl dostatek financí na použití kvalitnějších materiálů. Například původní špaletová okna byla nahrazena okny s dvojsklem, jejichž rámy postrádají původní subtilnost.

Z konce třicátých let pochází návrh na nový kostel s úpravou náměstí u okresního úřadu od architektů Josefa Místeckého, Bohumíra Kupky a Bohuslava Píchy. Na místě bývalé vězeňské kaple autoři navrhli funkcionalistický kostel s kolonádou. Zbytek náměstí lze v hmotové skice jen tušit. Ke škodě města se návrh nerealizoval a tento výrazný prostor v blízkosti historického centra dodnes postrádá smysluplné řešení.

Definitivním symbolem spojení Meziříčí a Krásna se stala novostavba společného nádraží (Nádražní čp. 545). Plány vyhotovil v říjnu 1937 architekt Hilar Pacanovský z Prahy. Podlouhlá funkcionalistická budova „výpravny“ kaskádovitě klesá zleva

doprava, od bytů pro zaměstnance přes kanceláře k samotné odbavovací hale s kasami a čekárnami. Nepravidelně členěná fasáda nese různé typy oken od malých v hlubokých loggiích po výrazné vertikály. Otázkou zůstává, proč stavbu nenavrhoval architekt Josef Danda, který v letech 1936–1939 pracoval u železniční stavební správy v Olomouci. Danda totiž projektoval na této trati nádraží v Hranicích na Moravě, Teplicích nad Bečvou, Černotíně nebo Hustopečích.

STAVEBNÍ ČINNOST V LETECH 1939–1945

Období druhé světové války přerušilo nadějný vývoj meziříčské architektonické scény. Během válečných let, kdy byla stavební činnost omezena a později zcela zastavena, pořádalo město několik architektonických soutěží.

V první polovině roku 1939 stihl v Meziříčí vyprojektovat tři rodinné a dva obchodní a nájemní domy poměrně

Obr. 23: Valašské Meziříčí, Ferdinand Sedláček, dům Anny Varhaníčkové, 1939.

Obr. 24: Letecký snímek Valašského Meziříčí, 1935 (zdroj: fotoarchiv PhDr. T. Baletky).

neznámý zlínský architekt a stavitel Ferdinand Sedláček (1901–1986). Sedláček v Meziříčí vyrůstal, stavebnictví odešel studovat do Brna a zakázky zde získal díky manželčině rodině. Před druhou světovou válkou u něj byl zaměstnán architekt Zdeněk Plesník.

Za pozornost stojí především dům pro Annu Varhaníkovou (Na Potůčkách čp. 537). Funkcionalistická vila svým výrazným plastickým členěním prozrazuje, že Sedláček návrh formoval podle vnitřního uspořádání, kterému z vnějšku dominuje vertikála schodiště.

V roce 1939 žilo v Meziříčí přes devět tisíc obyvatel, při tom vodovod a kanalizace existovaly pouze v plánech. Z urbanistického hlediska šlo stále o dva sídelní útvary, které navíc dělila řeka. Krásno leží na rovném terénu, Meziříčí vyrostlo na poměrně strmé vyvýšenině nad Bečvou. Husté osídlení kolem obou náměstí se dále od centra rozměňovalo. Město nejvíce sužoval rozvoj automobilové dopravy, protože hlavní komunikace ze Vsetína do Hranic vedla přes obě náměstí a jediný most. Doposud nesourodý růst města měl být usměrněn regulačním plánem.

K přípravě návrhů byli přizváni architekti, kteří se v Meziříčí narodili nebo v něm dlouhodobě žili: Josef Místecký – Bohumír Kupka, Václav Hlinský – Richard F. Podzemný – Antonín Tenzer a Alois Balán.

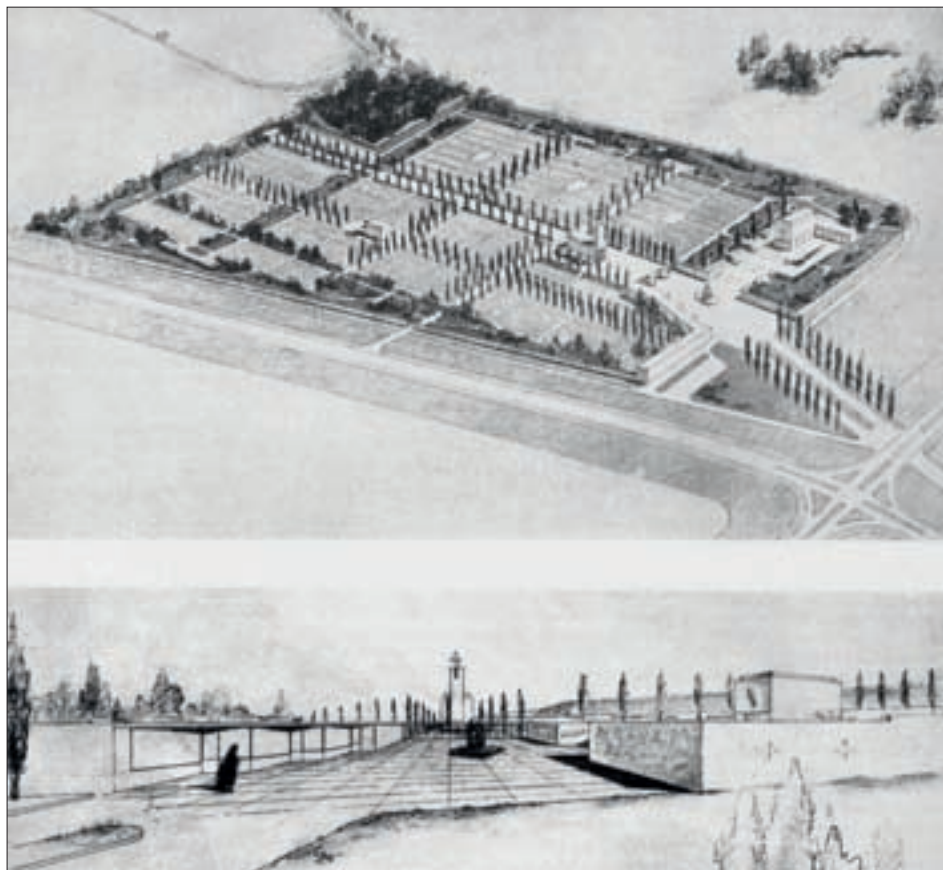
V březnu 1939 přisoudila porota složená z městské rady, dotčených úřadů a architektů Cochlara (sic) a Bohuslava Fuchse první cenu pražským architektům Hlinskému – Podzemnému – Tenzerovi společně s Aloisem Balánem. Pražskou trojici ocenili za vnitřní komunikační síť. Balán podle nich dobře vyřešil dálkové komunikace díky odklonění průběžné dopravy z centra. Pojetí obou oceněných plánů je velmi podobné. Architekti se drželi teorie zónování a rozvrhli ve městě obchodní, obytné, průmyslové i rekreační zóny. Novou zástavbu odstupňovali od kompaktně zastavěného jádra a obklopili je domky v zahradách. Tyto nové čtvrti získaly také nová centra s veřejnými stavbami nebo kostelem. Autoři dále shodně využili nezastavěné severozápadní části města, aby vytyčili

novou hlavní třídu od nádraží s průhledem k plánovanému náměstí s veřejnými budovami u Bečvy. Zástavba kolem tohoto bulváru se měla sestávat z řádkově umístěných obytných bloků. Na doporučení poroty měli vítězové společně vypracovat meziříčský regulační plán. Přestože válka dokončení zabránila, je patrné, že některými návrhy se město řídilo.

S regulačním plánem také úzce souvisí soutěž na úpravu krásenského hřbitova, který měl nově sloužit oběma

Obr. 25: Václav Hlinský, Richard F. Podzemný, Antonín Tenzer; vítězný návrh na regulační plán města, 1939 (Architektura ČSR I, 1939, s. 247).

Obr. 26: Richard F. Podzemný, Antonín Tenzer, návrh úpravy hřbitova, 1942 (zdroj: *Architektura ČSR V*, 1946, s. 247).

městským částem. Nejenže nebylo starý meziříčský hřbitov kam rozšiřovat, ale proměnily se také estetické a kontemplační požadavky pozůstalých. Pohřeb žehem, zavedený za první republiky, podnítil vznik urnových hájů a kolumbárií. Do užší soutěže byli v roce 1942 přizváni tito architekti, rodáci nebo usedlíci: Alois Balán – Jaroslav Turek, Josef Místecký – Bohuslav Pícha, Richard F. Podzemný – Antonín Tenzer, Bartoloměj Kaván – B. Procházka a Václav Hilský – Vojtěch Šplháček. Porota složená z radních, architektů Emila Lea a Bohuslava Fuchse z Brna, zástupců církví i spolku Krematorium ohodnotila nejvyšší cenou návrh Podzemného a Tenzera. Jejich návrh přivádí návštěvníka na monumentální náměstí, kterému v průhledu dominuje blízká kaple. Nová část hřbitova se skládá z velkých čtvercových ploch, navzájem oddělených alejemi. Úprava se kromě drobné kaple nerealizovala.¹⁶⁾

Za krátkou zmínku stojí soutěž na Beskydské divadlo s hotelem z roku 1944, v níž opět zvítězili architekti Richard

F. Podzemný a Antonín Tenzer, dochovala však pouze hmotová studie a půdorysy. Svůj funkcionalistický návrh zaslal také Jan Višek. Alois Balán vypracoval monumentálně klasicistní návrh.

OBDOBÍ POVÁLEČNÉ OBNOVY

Meziříčí zůstalo uchráněno velkých válečných škod, a tak k prvním poválečným projektům patřily pomníky a památníky obětem války. Nejmonumentálnější z nich je obelisk na kopci Helštýně z roku 1948 od architektů Josefa Místeckého a Jaroslava Hlaváče. Zaoblený památník vyskládaný z kamenných kvádříků se otáčí k městu a nese dvouocasého lva a desku s nápisem „Obětní k svobodě“.

Bytová otázka se po válce stala ještě palčivější. Národní podnik Českomoravské sklárny se v rámci dvouletého plánu rozhodl postavit pro své zaměstnance šestnáct obytných domů na pozemku mezi ulicemi Rožnovskou a Zašovskou. Projekt se v roce

1947 ujali architekti Richard F. Podzemný a Antonín Tenzer, kteří vypracovali dva typy domů, které ještě vycházejí z meziválečné funkcionalistické tradice. Realizovaly se ale jen tři domy (Sklářská čp. 598, 599 a 601).

Obr. 27: Josef Místecký, Jaroslav Hlaváč, památník oběti na Helštýně, 1948.

16) Město oslovilo architektky Richarda F. Podzemného a Antonína Tenzera znovu v roce 1955, aby na základě svého návrhu vypracovali prováděcí plány hřbitova. Vzhledem k finanční náročnosti úprav město upustilo od stavby krematoria a kolumbária. Obřadní síň vznikla přestavěním soukromé kaple na konci hlavní hřbitovní cesty. Autoři se pravděpodobně drželi původního návrhu, protože pojetí jednoznačně čerpá z funkcionalistické tradice. Bývalá synagoga, stojící v blízkosti židovského hřbitova, prošla v roce 1957 adaptací na márnici. Ani v tomto případě se nepodařilo kromě zmíněných dvou rekonstrukcí celek hřbitova dokončit. Z toho důvodu vznikl v roce 1964 nový plán na úpravu hřbitova od Krajského projektového ústavu v Olomouci pod vedením architekta Karla Typovského. V roce 1966 vypracoval Ludvík Hilgert návrh na přestavbu výše zmíněné márnice na smuteční síň. Bývalá synagoga slouží jako smuteční síň dodnes.

Obr. 28: Valašské Meziříčí, Zdeněk Plesník, hvězdárna, 1947.

Architekt Zdeněk Plesník, absolvent dřevařské školy, který pracoval v projekčním ateliéru firmy Baťa, přinesl do Meziříčí prostřednictvím svého návrhu hvězdárny (Vsetínská čp. 941) racionalistickou zlínskou architekturu: typický železobetonový skelet s kulatými sloupy a neomítanými cihlami. Jednoduchá přízemní stavba na půdorysu obdélníku nese na své rovné střeše jednu velkou a dvě menší kupole. Vestibul hvězdárny se z jižní strany otevírá skleněnou stěnou, kterou chrání přesahující střecha nesená čtyřmi pilíři. Tento téměř antický portikus završuje monumentální kupole. Prostý interiér pojal architekt plasticky, když zvýraz-

nil křivky schodišť a jiné funkční prvky. Samotná stavba se realizovala svépomocí mezi lety 1948–1956.

STAVEBNÍ ČINNOST V PADEŠÁTÝCH LETECH

Politický převrat v roce 1948 zasáhl výrazně také do chodu Meziříčí. Z všeobecně známých hospodářských a kulturních změn je třeba zmínit naprostý zánik spolkového života a dále větší orientaci na průmyslovou výrobu.¹⁷⁾

Zmizela také kontinuita architektonického vývoje města. Bohumír Kupka tragicky zahynul v Osvětimi, dřevařská škola byla zrušena, učitelský sbor rozpuštěn a absolventi zůstali povětšinou v Praze. Představitelé města se soustřeďovali především na uspokojení poptávky po bytech, kterou často uměle vytvářeli podporou migrace obyvatel z okolních vesnic. Kromě novostavby nemocnice se jen minimálně objevují zakázky na společensky významné stavby.

Mezi první sídlištní zástavbu v Meziříčí patří tzv. stará Křižná, která vyrostla v letech 1947 až 1957. Přičemž u tří typových domů T16 od Jaromíra Hasala z roku 1956 se objevují prvky socialistického realismu, napří-

Obr. 29: Valašské Meziříčí, Miroslav Spurný, nemocnice, 1958–1965.

17) V Meziříčí tradiční sklářství, dřevařství a textilnictví stát neprotěžoval. V roce 1954 vznikl plán na zřízení pobočky chemicko-hutního kombinátu ostravských Urxových závodů, jehož stavba se realizovala v blízkosti hřbitova od roku 1960.

Obr. 30: Státní projektový ústav pro výstavbu měst a vesnic, Gottwald, kolektiv architektů pod vedením E. Staši, směrný územní plán města, 1957 (zdroj: SOkA Vsetín, fond Městský národní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 1338).

klad v použití sgrafitové výzdoby s lidovými motivy (Křižná čp. 619–621).

V padesátých letech ještě doznívala meziválečná tradice. K pozdním realizacím Josefa Místeckého patří tělocvična Tělovýchovné jednoty Spartak v Jablůnce (čp. 187) z let 1955–1957, v níž se architekt použitím režného zdiva vrátil k dekorativismu svého učitele Jana Kotěry.

S pozdním funkcionalismem se můžeme setkat také v budově nemocnice (U Nemocnice čp. 980) postavené v letech 1958–1965 podle projektu (1955) architekta Miroslava Spurného, žáka Bohuslava Fuchse, Bedřicha Rožhala a Jiřího Krohy. Dva polouzavřené bloky s vnitřními nádvořími prosvětlují téměř pásová okna, v nádvořích vystupují z hmoty balkóny, opakovaně se objevuje motiv nosného sloupu a nautických oken. Hlavní vstup zvýrazňuje rizalit vyplněný oknem v šíři schodiště s režnými pásy po stranách.

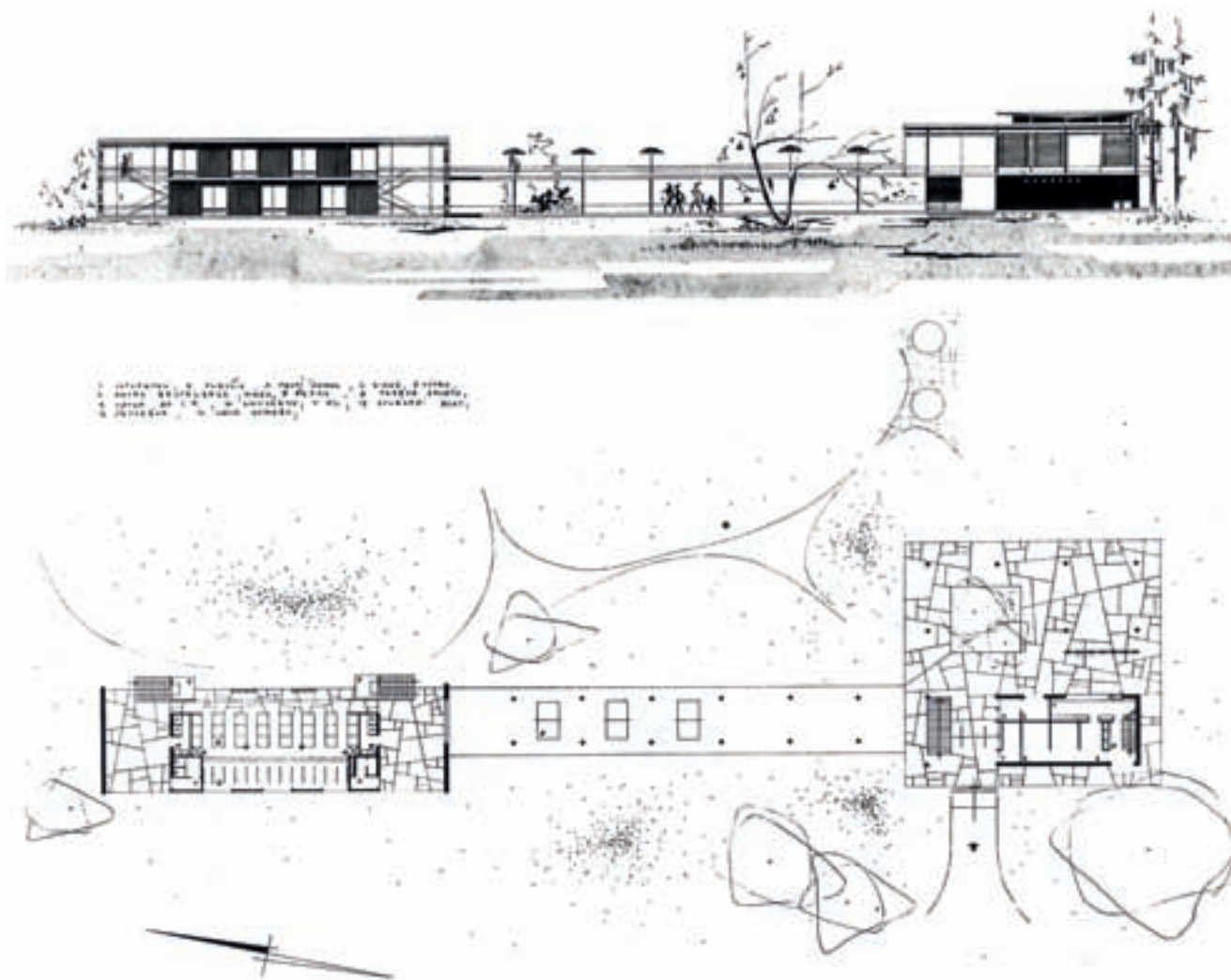
Přes několik pokusů¹⁸⁾ vznikl první schválený územní plán Meziříčí až v roce 1958 v ateliéru pro územní plánování ve Státním projektovém ústavu pro výstavbu měst a vesnic v Gottwaldově pod vedením Eduarda Staši. Auto-

ři se také primárně vypořádávali s průběžnou dopravou. Hlavní tahy vedou sice mimo centrum, ale vnitřní komunikace stále zatěžují historické jádro. Obytné čtvrti měly být zastavěny většinou rodinnými domky a výšková hladina neměla přesáhnout pět pater.

Na konci padesátých let vstoupil na meziříčskou architektonickou scénu Vladimír Kalivoda (1927–2005). Narodil se v Raškovcích u Frýdku-Místku, kde se poznal s architektem Petrem Žertem. V roce 1956 zakončil studia v Brně u Antonína Kuriala se specializací na urbanismus. Do roku 1960 pracoval na odboru územního plánování Krajského národního výboru ve Zlíně a pak dva roky jako odborný asistent na brněnské katedře urbanismu. V té době již bydlel v Meziříčí, kde později učil na stavební průmyslové škole. Prostřednictvím Svazu československých architektů cestoval do zahraničí. Pro Meziříčí a okolí vyprojektoval řadu návrhů.

V roce 1959 vypracoval Vladimír Kalivoda zastavovací studii sportoviště v místě zvaném Kouty (čp. 37) – s koupalištěm, saunou, stadionem a tenisovými kurty. Realizace se dočkalo jenom koupaliště (1963–1972). Uliční část komplexu uvozuje dvoupodlažní budova restaurace spojená skrze terasu v prvním patře se šatnami. V návrhu restaurace architekt použil svůj oblíbený kontrast mezi masivním kamenným přízemím a přesahujícím, téměř celoproskleným patrem. Z restaurace byla přístupná podlouhlá venkovní te-

18) Architekti Podzemný a Tenzer vytvořili v roce 1945 hlavní koncepci regulace, a přestože ji pravděpodobně město definitivně neschválilo, byla při stavbách respektována. Další návrh rozpracoval v roce 1948 Stavoprojekt Gottwaldov, ale zůstal nedokončený. Mezi lety 1948–1957 se územním plánem měl zabírat Alois Balán. Z těchto jmenovaných návrhů se žádný nedochoval, o jejich existenci víme pouze z revize územního plánu z roku 1966.

Obr. 31: Vladimír Kalivoda, návrh budov koupaliště, 1959 (zdroj: soukromý archiv).

rasa, která v přízemí vytvářela krytý koridor spojující obě stavby.

Návrh sauny velmi připomíná Farnsworth House od Ludwiga Miese van der Rohe. Kalivoda však prosklené stěny kombinoval s kamenem a zdmi obloženými kulatinou.

STAVEBNÍ ČINNOST V ŠEDESÁTÝCH LETECH

Na počátku šedesátých let přistoupilo Meziříčí k výstavbě panelových domů, které měly zajistit bydlení masově nábíraným zaměstnancům do místních podniků. Panelové domy se díky rozsáhlým asanacím dostaly až do těsného sousedství historického centra bez jakékoliv logické návaznosti. Plány veškeré panelové zástavby až do roku 1989 připravovali architekti Nováček a Kapitán ze Stavoprojektu Olomouc.

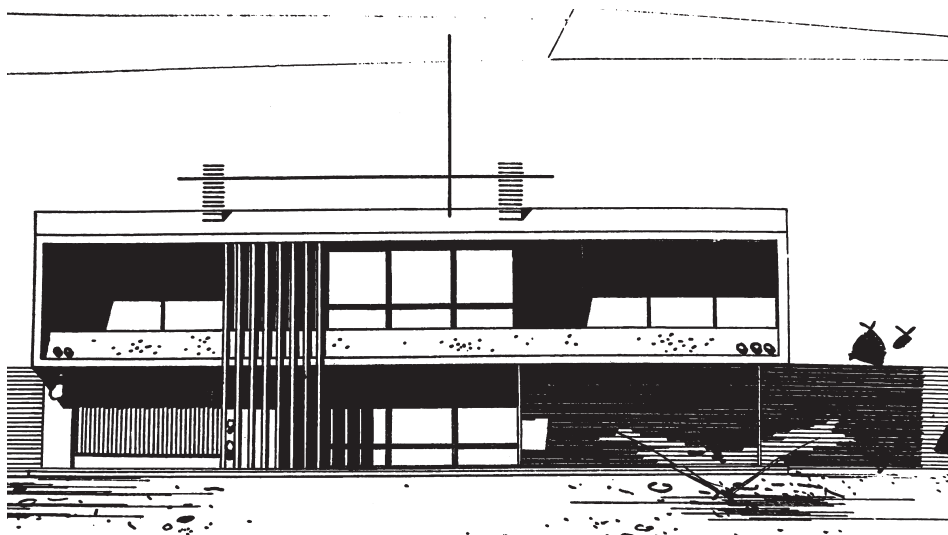
Výšková hladina daná územním plánem z roku 1958 byla překročena výstavbou sídlišť Křižná a Pod Oborou, kvůli jejichž stavbě bylo Krásno včetně náměstí v podstatě srovnáno se zemí. Křižná, nejstarší meziříčské panelové sídliště, vyrostlo v letech 1961–1967. Zvýšení hustoty obyvatel dosáhli architekti vystavěním prvních meziříčských výškových domů typu T02B. Sídlíště Pod Oborou vzniklo v letech 1965–1972.

Protože panelová výstavba porušila platný územní plán, vznikla v roce 1966 jeho revize, jejíž podklady připravil

Zdeněk Gardavský ze Stavoprojektu Olomouc ve spolupráci s vedoucím odboru výstavby města Rudolfem Bártlou. Koncept směrného územního plánu zůstal neschválen, ale stal se podkladem pro řešení výstavby. Z revizní zprávy vyplývá, že v roce 1963 vznikla ve Výzkumném ústavu výstavby a architektury v Brně studie přestavby historického centra města ve dvou alternativách – rekonstrukce a demolice (spojená s výškovými novostavbami). Národní výbor zvolil zachování historického jádra.

Zatímco autoři staršího plánu respektovali oválné historické jádro a na ně nechali navazovat další čtvrti, Gardavský s Bártlou považovali nízkou zástavbu za plýtvání zemědělskou půdou a navrhovali rozsáhlé asanace starých budov. Výškové domy měly vyrůst v blízkosti náměstí. Z obyvatel města se stávají čísla pro hospodářské operace a s nezpochybnitelným předpokladem permanentního rozvoje – nová pracovní místa, více obyvatel, další byty a občanská vybavenost. Nikde autoři nezminili „obyvatelnost“ města a nehmotné potřeby.

Uvolnění poměrů v šedesátých letech umožnilo vznik v podstatě neoficiální architektonické scény, která existovala paralelně se socialistickým stavebnictvím. Soukromé zakázky na individuální bydlení umožňovaly architektům svobodně reagovat na soudobý vývoj architektury na Západo. Pojetím moderního rodinného bydlení, které bylo téměř dvě desítky let zatracováno, se ve své tvorbě intenziv-

Obr. 32: Vladimír Kalivoda, návrh domu manželů Davidových, 1966 (zdroj: soukromý archiv).

ně zabýval Vladimír Kalivoda. Ve svých stavbách mísí prvky meziválečného funkcionalismu s motivy ze soudobé západní architektury a ovlivněn valašskou lidovou architekturou používá přírodní materiály jako kámen a dřevo.

Vladimír Kalivoda je také s největší pravděpodobností autorem předobrazu tzv. „šumperáku“. Architekt v roce 1960 v Litovli realizoval vilku pro Zdeňka Dobeše a o šest let později vedlejší dům Jaroslava Slavíka. Oba domy mají představené první patro, nejvýrazněji u arkýřovitěho balkónu se skleněnou stěnou a se šikmým orámováním. V současné době svědčí pro Kalivodovo autorství více indicií. Styčné architektonické prvky se objevily už v jeho dřívějších návrzích. Stavba Zdeňka Dobeše předcházela o šest let realizaci doposud uznávaného prototypu „šumperáku“ od Jana Vaňka – domu Františka Štěpánika v Šumperku. A sám Vladimír Kalivoda Vaňka zažaloval za plagiátorství.¹⁹⁾ Masové rozšíření tzv. „šumperáku“ však vedlo ke zjednodušení a zvlgarizování původní myšlenky.

Obr. 33: Valašské Meziříčí, Vladimír Kalivoda, vlastní ateliér, 1972 (foto Karel Gavenda).

19) Pro Kalivodovo autorství svědčí kromě formální analýzy a data vzniku prvního plánu ještě nekompletně dochované materiály k nedořešenému soudnímu sporu mezi Kalivodou a Vaňkem. Historie vzniku tzv. „šumperáku“ není dostatečně probádána, věnuje se jí historička architektury Martina Mertová.

Kalivoda ve svých návrzích formy typické pro „šumperák“ často používal a dále je rozvíjel. Příkladem může být dům Jana Gabryše v Jablůnce (čp. 48) z roku 1966, jehož balkónový arkýř kryje částečně ustoupené přízemí a podírají jej železné sdružené sloupy, další oblíbený Kalivodův motiv.

V témže roce vyprojektoval Vladimír Kalivoda v Meziříčí rodinný dům pro manžele Davidovy (Blahoslavova čp. 437), který se svým představeným a proskleným prvním patrem otevírá do svažité zahrady. Horizontálnost pojetí celého domu je v uliční fasádě podtržena použitím štípa-

ného kamene v přízemí a dřevěných desek v patře. Zatímco přízemí slouží jako zázemí domu, patru dominuje obývací pokoj s krbem, opticky rozšířený ještě zimní zahradou. Ložnice mají sloužit jako „kajuty na spaní.“

V roce 1967 si meziříčský podnik Osvětlovací sklo objednal u architekta Petra Žerta (1934–2011) adaptaci přízemí secesního domu na vzorkovou prodejnu Světлана (Poláškova čp. 77). Petr Žert, bratr stejnojmenné architektky, vystudoval architekturu v Brně u Bedřicha Rozehnal. Z politických důvodů nemohl dlouho najít práci, až jej jeho přítel z dětství Vladimír Kalivoda doporučil na stavební průmyslovou školu v Meziříčí.

Žert přízemí otevřel prosklenou stěnou, před níž postavil vertikální železobetonové pilíře spojené architektonickým rámem. Pilíře, které měly pokrývat kachle ze sklářské keramiky dinat, ale dodnes na nich zůstal hrubý vzor bednění, respektují svým rozmištěním secesní fasádu. Výraznější rastrování uplatnil architekt kolem taktéž proskleného vstupu. Žert pojal pás přízemí téměř jako sošku vymodelovanou na základě hudebního rytmu. Architekt sice považoval neobložené průčelí za nedokončené, lze v něm však díky použití pohledového betonu a skla spatřovat ohlas brutalismu.

STAVEBNÍ ČINNOST V SEDMDESÁTÝCH LETECH

I v následující dekádě pokračovala v Meziříčí panelová výstavba. Od roku 1965 pracoval olomoucký Stavoprojekt na plánech sídliště Vyhlička. Jedním z hybných momentů, který umožnil situování panelových domů do bezprostřední blízkosti centra, se stal „dočasný“ průtah městem v podobě silnice spojující Vsetín a Hranice. Jeho vybudování si vyžádalo asanace domů kolem Vsetínské ulice a Študlova. Bourání zasáhlo dosavadní zástavbu také kolem ulic Sokolské a Královky. Celkem šlo o více než sto dvacet domů. Stavba Vyhličky započala v roce 1971 a skládala se z osmi- a čtyřpatrových domů typu T06B a obligátní občanské vybavenosti. Od třináctipodlažních domů umístěných v bývalém Študlově se kvůli malému pozemku naštěstí upustilo. Přesto panelová zástavba a zmiňovaný průtah, realizovaný v roce 1972, nenávratně poškodily histo-

rické urbanistické vazby vnitřního města a izolovaly náměstí od okolí čtyřproudou cestou a dále hradbou výškových domů. Navíc daly vzniknout řadě architektonicky hluchých míst, kde původní zástavba musela ustoupit a nová, upravující například odkryté dvorní trakty, se nikdy nerealizovala.

Od roku 1969 se plánovala také výstavba sídliště Štěpánov. Po řadě sociologických výzkumů se i v Meziříčí upustilo od výškových staveb a větší část měly tvořit rodinné domky. Zástavbu tvoří čtyřpatrové a osmipatrové domy T06B, z plánovaných atriových domků navržených Karlem Heřmanem v roce 1973 zbylo jen torzo. Sídlíště Štěpánov vyrostlo mezi lety 1976–1985.

Mimo unifikované bydlení v panelovém domě lze najít také osobitě rodinné domy. V roce 1971 si u architekta Vladimíra Hromádky (1924–1995) objednali dům manželé Vahalovi (Obora čp. 65). Architekt umístil do svažitého terénu poměrně plasticky pojatou stavbu. Dům tvoří průnik dvou hmot – horizontály prvního patra otočené do zahrady a vertikální uliční části. Hlavní obytné patro se otevírá svým průběžným balkónem se skleněnou stěnou do zahrady.

Vladimír Kalivoda vyprojektoval v roce 1973 dům manželů Viktorinových (Štěpánov čp. 369). Dominantní motiv stavby – arkýřovitý balkón se skleněnou stěnou – byl propojen venkovním jednoramenným schodištěm se zahradou. Obdélné přízemí obložené zvenku kamenem sloužilo provozním účelům a jako garáž. První patro s půdorysem ve tvaru písmene L je výrazně přesahovalo.

Kalivodova tvorba rodinných domů vrcholí v roce 1971 návrhem vlastního obytného ateliéru. Pozemek na hřebeni u Malé Lhoty (ev. č. 4) s výhledem do údolí přímo vybízel ke stavbě horské chaty. Na mohutný sokl vyskládaný z valounů z potoka přímo nasedá sedlová střecha s malým sklonem. Ze strany do údolí se celý interiér otevírá atypickými skly v ocelových rámech. Interiér ponechal architekt jako otevřený prostor, kterému dominuje mohutný válcový krb. Stěny uzavírají pouze koupelnu a spací kabiny umístěné v šikminách střechy. Celkové rustikální pojetí chaty se projevilo i ve vnitřním zařízení, kde architekt užil opět hrubě opracovaných kmenů. Za typický Kalivodův prvek bychom mohli označit skleněné dveře otočné kolem své osy s vertikálním madlem. Úpravy se dočkal i exteriér. Na mohutné betonové podezdívce nechal architekt vymodelovat bazén ve tvaru slzy, který svým užším koncem konzolovitě vystupuje do volného prostoru. Dům zůstal dodnes rozestavěný, v roce 1989 vyhořel a architekt už jej nestihl dokončit.

V sedmdesátých letech dostali architekti příležitost věnovat se více uměleckému výrazu svých děl v rámci režimem podporované výstavby smutečních síní. Přes dosavadní mohutnou propagandu se nepodařilo dostat mnohé tradiční

Obr. 34: Jaroslav Palát, smuteční síň v Brankách, 1973.

obřady mimo zdi kostela. Obzvláště v malých vesnicích zůstal svatostánek nejdůstojnějším místem pro významné momenty životní pouti člověka (křest–svatba–pohřeb). Tyto drobné stavby se mnohdy staly možností realizovat smělé myšlenky, často ovlivněné západní architekturou, protože byly povětšinou vystavěny svépomocí v akci Z a režim jim nevěnoval velkou pozornost. Hned ke třem návrhům smutečních síní se dostal architekt Jaroslav Palát (1940).

Smuteční síň v Brankách z roku 1973 je architektonickým obdivným vyznáním k Le Corbusierově kapli v Ronchamps. Také Palát hledal inspiraci v přírodních tvarech. Půdorys ve tvaru mušle znepřehlednil tím, že všechny konstrukční prvky vytáhl do exteriéru jako svébytný prvek. Pilíře podél východní stěny z pohledového betonu vytváří zádušní stěly a jedna z nich nese zvon. Autor ponouká použitím zaoblených nepravidelných tvarů diváka k detailnímu prozkoumání stavby. Drobná nepravidelně rozmístěná okna rozehrávají v interiéru světelné divadlo. Čelní stěnu navrhl sochař Ambrož Špetík. Mobiliář i drobné architektonické prvky, jako madla nebo obložení, vytvořil architekt speciálně pro tuto stavbu.

Smuteční síň v Zašové pojal Palát v roce 1975 jako doplněk blízkého kostela a kláštera. Inspiroval se formou teleskopu, „jímž navazujeme spojení s těmi, které hledáme.“ V mírném svahu vyrostla stavba na půdorysu nepravidelného šestiúhelníku se sedlovou střechou nestejného spádu, která byla v původním návrhu rozeklaná. Tepaný reliéf nad katafalkem a svítidla vytvořil sochař Ambrož Špetík. Oponu navrhl malíř Luděk Majer. Exteriér stavby doplňoval vysoký pylon myšlený jako protiváha blízkých kostelních věží.

Z roku 1975 pochází Palátův návrh smuteční síně pro Valašské Meziříčí. Architekt vycházel z představy trnové koruny jako symbolu bolesti a utrpení, ale i slávy. Pokusil se ji promítnout do architektonického pojetí stavby. Výrazně členěný půdorys vychází z tvaru šestiúhelníku a z něj nechal vyrůst vysoké prolamované stěny, které svým různorodým špičatým zakončením opravdu připomínají trny. Mezi těmito stélami se nacházely vertikální okenní pásy. Roz-

Obr. 36: Vladimír Kalivoda, smuteční síň v Jablůnce, 1979.

Obr. 37: Vladimír Kalivoda, smuteční síň v Jablůnce, interiér, 1979.

místěním budov pro pohřební službu docílil dojmu čestného dvora, na nějž umístil kašnu s plastikou. Návrh se pravděpodobně z finančních důvodů nerealizoval.

Vladimír Kalivoda ztvárnil svou představu o posledním rozloučení se zesnulým ve smuteční síni v Jablůnce, navržené v roce 1979, realizované svépomocí až v letech 1986–1989. Inspiraci pro nahnutý komolý jehlan pokrytý

šindelem získal během návštěvy Japonska. Zaoblenou hmotou pronikají tři hranoly sloužící jako vstupy i osvětlení. Potemnělý kruhový interiér se svažuje k výstavu. V zužujícím se prostoru nad zesnulým je zavěšen gobelín se špičatými konci nahoře i dole, jenž evokuje trnovou korunu. Vytvořil jej akademický malíř Jiří Tichý. Navíc z něj vychází umělé osvětlení, a tvoří tak pomyslnou spojnici mezi fyzickou schránkou zesnulého, která po posledním rozloučení klesá do země, a duší, jež stoupá k nebesům prostřednictvím kruhového okna ve vrcholu jehlanu. Kalivodovi se podařilo vytvořit téměř transcendentální prostor.

STAVEBNÍ ČINNOST V OSMDESÁTÝCH LETECH

V osmdesátých letech se v Československu naplno projevil hospodářský, společenský i kulturní úpadek. Stagnující režim s přežívajícím systémem centrálního plánování již nedokázal zajistit dostatek investic do bytové výstavby nebo občanského vybavení. V Meziříčí, stejně jako jinde, se v průběhu této dekády v podstatě neseťkáváme se zajímavějšími architektonickými realizacemi.

V roce 1980 vyhotovili architekti Janů a Růžičková ze Stavoprojektu Olomouc nový územní plán sídelního útvaru Valašské Meziříčí. Jedním z podkladů byl plán rajónu Beskydy a Valašsko vypracovaný v roce 1967 Státním ústavem pro územní plánování v Praze. Autoři dokončili průtah městem, když navrhli estakádu spojující bývalé krásenské náměstí a příjezdovou cestu z Hranic (dokončena 1984). Realizace se nedočkal obchvat centra města vedený obdobně jako v návrzích z roku 1939 po západní straně města.

Pokračovat měla panelová výstavba, aby se zvýšila koncentrace obyvatel města prostřednictvím „postupného příznivého vyloučení nízkopodlažní zástavby v centrálních partiích díky asanacím staršího bytového fondu.“²⁰⁾ Historické centrum města se mělo rozrůst o shromažďovací náměstí před novou budovou národního výboru v místech asanovaných domů mezi ulicemi Mostní, Vodní a Křížná. Podél Poláškovy ulice, opět na asanovaném území, měla vyrůst budova celoměstské vybavenosti. Část území byla bohužel asanována.

Posledním výrazným zásahem do historického centra města, uskutečněným před rokem 1989, se stala asanace mezi ulicemi Křížkovského, Mostní a Nábřežní. Horní parcela zůstala nezastavěna, místo hotelu Tobolář vznikla jídelna Automat. Panorama historické části dále utrpělo přestavbou kina Svět od Bohuslava Ondřeje z let 1982–1986, které svou mohutností a povrchem se závěsnými panely z hliníkových rámců nevhodně obklopilo kostel.

20) Územní plán sídelního útvaru Valašské Meziříčí, Průvodní zpráva, archiv S-Projektu Olomouc (bývalý Stavoprojekt).

Posledním realizovaným panelovým sídlištěm se stala Vyhlídka II., plánovaná už od roku 1966. Zastavovací plány vytvořili v roce 1980 opět architekti Nováček a Kapitán ze Stavoprojektu Olomouc. Čtyřpodlažní a osmipodlažní domy typu T06B se stavěly mezi lety 1981 až 1988.

Jednotné zemědělské družstvo Bystřička si v roce 1982 u Vladimíra Kalivody objednalo projekt sociálního, zdravotního a kulturního střediska. Množství různých funkcí umístil architekt do vějířovitého půdorysu, do jehož rozšiřující se strany umístil kruhový stupňovitý sál. Vzhledem k velikosti objektu se autor rozhodl zapustit velkou část stavby do země a stěny odlehčit jejich projmutím. Kalivoda navrhoval také kompletní interiérové vybavení. Dlouhá stavba se po roce 1989 zastavila a nakonec byla zbourána.

Osmdesátá léta znamenala pro meziříčský architektonický vývoj v podstatě stejnou agónii, jakou prožíval samotný režim. Výstavba sídlišť pokračovala i přes nepříznivá demografická a sociologická data se zatuhlou setrvačností. Za čtyři desítky let zničené historické domy v centru směřovaly k postupné demolici a soukromí objednatelé jako by zmi-

Obr. 38: Valašské Meziříčí, Zdeněk Trefil, dům na půl cesty II., 2003–2004.

STAVEBNÍ ČINNOST PO ROCE 1989

Podobně pasivní vývoj bohužel pokračoval také v devadesátých letech. Kontinuita s meziválečným obdobím byla zapomenuta a představitelé města si s architektonicky a urbanisticky nevyrovnaným dědictvím dodnes neumí poradit. Historické jádro Meziříčí bylo v roce 1992 prohlášeno památkovou zónou a jednotlivé domy v něm se podařilo opravit.

Nový územní plán z roku 1996 se musel vypořádat s odkazem minulých čtyřiceti let a zároveň předeslat budoucí vývoj města. Projekt vypracovalo Urbanistické středisko Ostrava pod vedením architekta Josefa Starého. Plány vycházely z urbanistické studie historického jádra z roku 1995, nového ochranného pásma kolem kostela sv. Trojice a konceptu prostoru Stínadel. I v tomto návrhu dominovala snaha odklonit průběžnou dopravu z centra. Novým tématem projektu se stala ochrana a rekonstrukce historických památek a jejich nové využití. Součástí plánu se nově stala také ochrana přírody a památných stromů. Autoři nepředpokládali významnější zvýšení počtu obyvatel a plochy určené pro bydlení vymezili pro rodinné domy.

Během poslední dekády 20. století nevznikla žádná významnější stavební realizace. Nepříliš zdařilou variací na postmodernismus jsou tři kancelářské a obchodní domy (Sokolská čp. 1267, 1268 a 1272) od Aleny Hromádkové z let 1993–1995 nebo městský úřad (Soudní čp. 1221) od Jiří-

ho Lochmana z roku 1995. Ani Meziříčí nezůstalo ušetřeno typových rodinných domků v příměstských satelitech.

Až počátek nového století přinesl do Meziříčí architekturu, která vystupuje z průměru. Z nemnoha veřejných staveb realizovaných v posledních dvaceti letech stojí za zmínku hospic Citadela (Žerotínova čp. 1421) dokončený v roce 2004 podle návrhu architekta Pavla Kučery. Stavba je komponována jako srostlice segmentové lůžkové části a krychle se zbylým zázemím. Jednoduché fasády doplňují dřevěné prvky jako obložení nebo loggie.

Výrazněji se svým dílem ve městě představil architekt Zdeněk Trefil (1967), žák Petra Žerta, který si po praxi u architekta Jiřího Oplatka v Basileji založil ateliér v rodném Meziříčí. Mezi lety 2003–2004 realizoval Trefil Dům na půl cesty II. (Pod Oborou čp. 860), který poskytuje startovní byty pro děti z dětských domovů. Strohý kubus se svou uliční stranou zdánlivě uzavírá svému okolí, za jediným velkým oknem prosvítá schodiště. Naopak jižní fasádu rytmicky prolamují vertikály oken, jejichž posuvné žaluzie mohou vytvářet téměř abstraktní obrazce. Architekt za tuto stavbu získal v roce 2005 cenu Obce architektů v kategorii novostavba.

V roce 2007 navrhl Trefil přestavbu dvorního traktu historického domu na letní terasu restaurace Snoza (Polášková čp. 81). Dům je součástí východní fronty domů na náměstí, jejichž dvory obnažil průtah městem. Architekt nově ztvárnil zadní fasádu domu, které dominuje až skulpturálně pojaté schodiště v pohledovém betonu. Průčelí domu doplňuje socha kráčející postavy od Jana Zemánka a samotný prostor terasy v létě doplňují stínící plachty.

Ze soudobé produkce rodinného bydlení vystupuje Trefilova vila NN z roku 2007 (Krhová čp. 606). V centru půdorysu přízemní vily, jehož tvar nejvíce připomíná písmeno H, se nachází kuchyně, na níž architekt navlékl všechny ostatní místnosti. Bohatě členěná vnější fasáda vytváří drobná zákoutí díky přesahujícím stěnám, které navíc autor zvýraznil dřevěným obkladem.

Obr. 39: Valašské Meziříčí, Zdeněk Trefil, vila NN, 2007.

K nejmladším meziříčským architektům patří Dan Dušek (1979), syn Vladimíra Kalivody. Ve svém dvojdomku (U Vodojemu čp. 1519) odkazuje použitými prvky k dílu svého otce – prostý kubus domu ozvláštnil zapuštěním čelní fasády do architektonického rámu, zkombinoval dřevěné obložení a skleněné stěny nebo použil otočné dveře s vertikálním madlem.

ZÁVĚREM

Při hodnocení vývoje architektury 20. století ve Valašském Meziříčí a Krásně nad Bečvou musíme mít na paměti význam a velikost města v dané době. Valašské Meziříčí se nikdy nemohlo měřit s blízkými moravskými centry, jako například Přerov, Prostějov nebo Olomouc, která přitahovala renomované architekty. Skromné množství realizací od „přespolních“ architektů nemělo na vývoj meziříčské architektury téměř žádný vliv. Zdejší architektonickou scénu opanovalo několik místních osobností, z jejichž díla je patrný zájem o soudobou architekturu u nás i v zahraničí.

První dvě desetiletí poměrně nahodilé zástavby, závisující na individuálních stavebnících, vystřídal první republika, která se chtěla svou plánovanou stavební činností a vznikem řady veřejných budov prezentovat jako moderní demokratický stát. Řada projektů se nerealizovala, ale celkový rozvoj města vedl také k nárůstu soukromých klientů.

Meziříčská architektura první republiky je neodmyslitelně spjata se Státní odbornou školou pro zpracování dřeva, jejíž význam doposud nebyl v tomto směru doceněn a reflektován. Původně odborná speciálka se pod vlivem učitelů-architektů od dvacátých let proměňovala ve svěbytnou architektonickou přípravku. Nejvýznamnější z učitelů, Josef Místecký a Bohumír Kupka, podporovali své žáky v zájmu o architekturu a díky svým vazbám je následně doporučovali na Uměleckoprůmyslovou školu v Praze. Východomoravské Meziříčí tak mělo daleko intenzivnější kontakty s hlavním městem než s moravskými centry.

Josef Místecký přinesl do města kotěrovskou modernu, ale později dokázal udržet krok

i s vytríbeným funkcionalismem mladšího kolegy Bohumíra Kupky. Lze říct, že oba architekti založili místní architektonickou tradici a z jejich nerealizovaných plánů a velmi zdařilých vlastních vil je patrné, jak velký vliv měla na místní zástavbu konzervativní klientela. Přesto je období první republiky vrcholem meziříčského architektonického vývoje.

Meziválečnou tvorbu završuje několik projektů od Václava Hilského, Richarda F. Podzemného a Antonína Tenzera, spolužáků z dřevařské školy.²¹⁾ Jejich spolupráce vyvr-

21) Richard F. Podzemný a Antonín Tenzer společně v druhé polovině třicátých let navrhovali sportovní areál u Bečvy, jesle (realizované v roce 1949), regulační a zastavovací plán města (s Václavem Hilským), ústřední pohřebiště nebo Beskydské divadlo s hotelem.

Obr. 40: Valašské Meziříčí, Dan Dušek, dvojdomek, 2010.

cholila přípravou regulačního a zastavovacího plánu, který byl jako jediný v historii Meziříčí opravdu městotvorný.

Poválečný vývoj a hlavně politický převrat v roce 1948 jakoukoliv kontinuitu zpřetrhal. V ideologii komunistického režimu hrálo město roli především jako „stroj na práci a na bydlení“, jehož fungování se dá jednoduše naplánovat. Zatímco ve velkých městech vyrostla sídliště často na „zelené louce“, u menších sídel vnikla panelová zástavba do samotných center. Krásno bylo až na několik historických budov ponechaných izolovaně v moři panelů v podstatě srovnáno se zemí. Z Meziříčí se dochovalo historické jádro, které těsně obepíná čtyřproutá komunikace a hned za ní stojí les sedmipatrových panelových domů. Město, které bylo z velké části asanováno, ztratilo jakoukoliv urbanistickou provázanost. Nové územní plány navíc nepřinesly žádnou městskou koncepci, ale jen rozparcelování využitelné plochy dle vypočítaných potřeb.

Za těchto okolností mělo Meziříčí velké štěstí na vznik s režimem koexistující soukromé architektonické scény, v jejímž rámci vznikla řada kvalitních staveb od rodinných vil po smuteční síně. Od počátku šedesátých let svými návrhy dominoval architekt Vladimír Kalivoda.

Máme-li hodnotit meziříčskou architekturu, můžeme jednoduše vyzdvihnout několik málo staveb a celkovou produkci označit za průměrnou, k opravdu objektivnímu posouzení architektonické úrovně nám však chybí detailní znalost většiny moravských „maloměst“, s kterými bychom mohli provést srovnání.

Architektonický a urbanistický vývoj měst, jako je Valašské Meziříčí, patří k poznání celistvého obrazu dějin architektury. Podstatný význam by však měl mít především pro místní obyvatele, kteří zde žijí a rozhodují o další podobě svého města.

ARCHITEKTUR UND URBANISMUS VON VALAŠSKÉ MEZIŘÍČÍ IM ZWANZIGSTEN JAHRHUNDERT

Zu den fast unbeschriebenen Kapiteln der Geschichte der modernen Architektur Tschechiens zählt eine Menge kleinerer Städte wie Valašské Meziříčí (Walachisch Meseritsch, Bez. Vsetín, Kr. Zlín), die nicht mit Bauten der erstklassigen Architekten prunken können, deren lokale Bauten aber nicht als bloße Baumeisterbauten zu bezeichnen sind. Nach den verhältnismäßig zufälligerweise entstandenen Verwirklichungen bis zum ersten Weltkrieg kam eine Periode der nahezu systematischen Stadtentwicklung. Die Zwischenkriegsarchitektur von Meziříčí hängt ohne Zweifel mit der Tätigkeit der Staatlichen Schule für die Holzverarbeitung zusammen, deren Lehrer und Schüler mehrere Werke in der Stadt hinterließen. Obzwar als eine spezialisierte Fachschule, sie begann sich unter Einfluss ihrer bedeutendsten Persönlichkeiten, der Architekten Josef Místecký und Bohumír Kupka, fast in die architektonische Vorbereitung für die Prager Kunstgewerbeschule oder die Akademie der bildenden Künste zu verwandeln. Auf paradoxe Weise diese Kleinstadt hat mehr Impulse aus Prag als aus den anderen Zentren Mährens absorbiert. Der Zweite Weltkrieg hatte die hoffnungsvolle Entwicklung unterbrochen und die politische Wende 1948 hat sie definitiv gestoppt. Das absolute Missverständnis oder eher die Ablehnung der bisherigen organischen Entwicklung verursachte das städtebauliche Devastieren der Stadt. Die Plattenbau-Wohnkomplexe erreichten nach massiven Assanierungen die unmittelbare Nähe des historischen Stadtkerns und zerstörten unwiderruflich den natürlich gewachsenen Stadtorganismus. Neben der typisierten offiziellen Architektur ist es mehreren Architekten gelungen nicht nur die Häuser für Privatbauträger, sondern auch kleinere öffentliche, die westeuropäische Architektur reflektierende Bauten zu erbauen.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Valašské Meziříčí (Bez. Vsetín, Kr. Zlín), Václav Brda, Haus der Eheleute Začal, 1910 (alle Fotos M. Flekačová, 2010, falls nicht anders angegeben).

Abb. 2: Valašské Meziříčí, Václav Brda, Haus der Eheleute Dostálek, 1922.
Abb. 3: Valašské Meziříčí, Albert Gruber, eigenes Wohnhaus, 1910.
Abb. 4: Valašské Meziříčí, Leoš Kalda, evangelische Kirche, 1909.
Abb. 5: Valašské Meziříčí, Antonín Papež, Vladislav Rybka, Landes-Erziehungsanstalt für die taubstummen Kinder, 1909-1911.
Abb. 6: Valašské Meziříčí, Josef Místecký, Haus von Antonín Basler, 1923.
Abb. 7: Valašské Meziříčí, Josef Místecký, Haus von Josef Hofman, 1924.
Abb. 8: Valašské Meziříčí, Josef Místecký, Haus mit Laden von Apolonia Blahutová, 1926.
Abb. 9: Valašské Meziříčí, Josef Místecký, eigenes Wohnhaus, 1926.
Abb. 10: Valašské Meziříčí, Jaroslav Stockar-Bernkopf, Haus der Eheleute Toman, 1925.
Abb. 11: Valašské Meziříčí, Bohumír Kupka, Richard F. Podzemný, Wettbewerbsentwurf für die Lehrerbildungsanstalt, 1929 (übernommen aus: Stavební rádce II, 1930 Nr. 104, S. 825).
Abb. 12: Valašské Meziříčí, Miloš Laml, Lehrerbildungsanstalt, 1931.
Abb. 13: Valašské Meziříčí, Alois Balán, Städtische Sparkasse, 1930.
Abb. 14: Valašské Meziříčí, Bohumír Kupka, Hausentwurf für seinen Bruder Vilém, 1930 (SOKA [Staatliches Bezirksarchiv] Vsetín, Archivfond Bohumír Kupka, Inv.-Nr. 72).
Abb. 15: Valašské Meziříčí, Bohumír Kupka, Haus für seinen Bruder Vilém, 1930.
Abb. 16: Valašské Meziříčí, Entwurf für einen Warenhausblock, 1932 (SOKA Vsetín, Archivfond Bohumír Kupka, Inv.-Nr. 81).
Abb. 17: Valašské Meziříčí, Bohumír Kupka, drei Warenhäuser, 1933-1934.
Abb. 18: Valašské Meziříčí, Bohumír Kupka, eigenes Wohnhaus des Architekten, Gartenseite, 1933.
Abb. 19: Valašské Meziříčí, Bohumír Kupka, eigenes Wohnhaus des Architekten, Straßenseite, 1933.
Abb. 20: Valašské Meziříčí, Josef Místecký, eigenes Wohnhaus des Architekten, Gartenseite, 1936.
Abb. 21: Valašské Meziříčí, Josef Místecký, eigenes Wohnhaus des Architekten, Straßenseite, 1936.
Abb. 22: Valašské Meziříčí, Lubomír Šlapeta und Čestmír Šlapeta, Wohnhaus für Richard Chumchal, 1934.

Abb. 23: Valašské Meziříčí, Ferdinand Sedláček, Haus von Anna Varhaníčková, 1939.

Abb. 24: Valašské Meziříčí, Luftaufnahme, 1935 (Fotoarchiv v. Dr. phil. T. Baletka).

Abb. 25: Valašské Meziříčí, Regulierungsplanentwurf, Wettbewerbsgewinner, Autoren Václav Hliský, Richard F. Podzemný, Antonín Tenzer, 1939 (Architektura ČSR I, 1939, S. 247).

Abb. 26: Valašské Meziříčí, Entwurf für die Friedhofsgestaltung, Autoren Richard F. Podzemný, Antonín Tenzer, 1942 (Architektura ČSR V, 1946, S. 247).

Abb. 27: Josef Mistecký, Jaroslav Hlaváč, Gedenkstätte für die Opfer in Helštýn, 1948.

Abb. 28: Valašské Meziříčí, Zdeněk Plesník, Sternwarte, 1947 (Foto M. Flekačová, 2010).

Abb. 29: Valašské Meziříčí, Miroslav Spurný, Krankenhaus, 1958-1965.

Abb. 30: Staatliches Projektinstitut für den Städte- und Dorfaufbau, Gottwaldov, Architektenkollektiv unter Leitung von Eduard Staša, Flächennutzungsplan der Stadt, 1957 (SOkA Vsetín, Archivfond Městský národní výbor

[Städtischer Nationalausschuss] Valašské Meziříčí, Inv.-Nr. 1338).

Abb. 31: Valašské Meziříčí, Vladimír Kalivoda, Entwurf für die Badeanstaltgebäude, 1959 (Privatarchiv).

Abb. 32: Valašské Meziříčí, Vladimír Kalivoda, Entwurf für das Haus der Eheleute David, 1966 (Privatarchiv).

Abb. 33: Valašské Meziříčí, Vladimír Kalivoda, Atelier des Architekten, 1972 (Foto Karel Gavenda).

Abb. 34: Branky, Jaroslav Palát, Trauerhalle, 1973.

Abb. 35: Jaroslav Palát, Trauerhallenentwurf für Valašské Meziříčí, 1975 (SOkA Vsetín, Archivfond Městský národní výbor Valašské Meziříčí, Inv.-Nr. 772).

Abb. 36: Jablunka, Vladimír Kalivoda, Trauerhalle, 1979.

Abb. 37: Jablunka, Vladimír Kalivoda, Trauerhalle, Innenraum, 1979.

Abb. 38: Valašské Meziříčí, Zdeněk Trefil, Haus auf dem halben Weg II., 2003-2004.

Abb. 39: Valašské Meziříčí, Zdeněk Trefil, Privatwohnhaus, 2007.

Abb. 40: Valašské Meziříčí, Dan Dušek, Doppelhaus, 2010.

(Übersetzung J. Noll)